

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۴۰۱، دوره ۵، شماره ۱، صص ۲۹۲-۲۷۷

اثرگذاری جریان های روستایی - شهری بر تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی

شهرستان دماوند

ناصر شفیعی ثابت^۱، فاطمه زنگنه^{۲*}

۱-دانشگاه شهید بهشتی تهران، دانشکده علوم زمین، دانشیار گروه جغرافیای انسانی و برنامه ریزی فضایی،

تهران، ایران، n_shafiei@sbu.ac.ir

۲-دانشگاه شهید بهشتی تهران، دانشکده علوم زمین، دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی

روستایی، تهران، ایران، fatemehzanganeh5@gamil.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۱

چکیده

جریان های روستایی - شهری بر مبنای نظریه داگلاس دربرگیرنده جریان افراد، سرمایه، کالا، اطلاعات و فناوری است. این جریان ها در گذر زمان از عوامل بنیادین تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی بشمار می آید. بنابراین، جریان های فضایی به مثابه ظرفیتی است که موجب دگرگونی سازگار در بعد اجتماعی سکونتگاه های روستایی می شود. ولی، اگر در برنامه ریزی ها به این جریان ها کم توجهی شود؛ و دوگانه انگاری در نظام برنامه ریزی شهری و روستایی انجام گیرد. جریان های فضایی چنان که بایسته است دگرگونی های سازگار در بعد اجتماعی سکونتگاه های روستایی ناحیه مورد مطالعه ایجاد نخواهد کرد. بر این مبنای پژوهش حاضر با آرمان واکاوی این موضوع به روش کمی و با بهره گیری از شیوه توصیفی - تحلیلی در ۳۷۰ خانوار نمونه تصادفی و در ۲۹ روستایی نمونه از مجموع ۸۳ روستای شهرستان دماوند انجام شد. یافته های پژوهش آشکار ساخت، رابطه معناداری بین جریان های فضایی با بعد اجتماعی در سطح روستاهای مورد مطالعه وجود دارد. بدین سان، برای بهبود اثرگذاری همه ابعاد جریان های فضایی بر تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی توجه به رویکرد برنامه ریزی یکپارچه روستایی - شهری به جای برنامه ریزی جداگانه روستایی - شهری پیشنهاد می شود.

کلید واژه ها: جریان های روستایی - شهری، تحولات اجتماعی، سکونتگاه های روستایی، شهرستان دماوند.

مقدمه

عوامل مؤثر و اثرگذار بر بعد اجتماعی سکونتگاه های روستایی، را میتوان روابط سه عنصر انسان، فضا و فعالیت های انسان در فضا و در مجموع جریان های فضایی دانست که کم توجهی به جریان های دوسویه روستایی - شهری بویژه در کشورهای در حال توسعه همچون ایران در درون نواحی و مناطق جغرافیایی موجب بروز بی توازن و

شکاف ژرف در تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی می‌تواند شود. (شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۲) در این - راستا، داگلاس در نظریه پیوندهای روستایی - شهری و راهبرد شبکه منطقه‌ای بر تغییرات ساختاری و تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی را در چارچوب جریان‌های فضایی و بخشی باور دارد. از نگاه او اتصال و تعامل زنجیروار فضایی همانند جریان مردم، کالا، پول و اطلاعات و خدمات؛ و اتصال زنجیره‌ای بین بخش‌های اقتصادی همچون کشاورزی، صنعت و خدمات در هر منطقه یا ناحیه به مثابه امکانات پیوندهای روستایی - شهری بشمار می‌آید که می‌تواند باعث تحولات اجتماعی سازگار در سکونتگاه‌های روستایی شود (Douglass, 1998; Tacoli, 2003; Shafieisabet & Azhariyanfar, 2017). به سخن دیگر، انتقال محصولات کشاورزی و سایر تولیدات از نواحی روستایی به مراکز شهری و کالاهای صنعتی از مراکز شهری به سکونتگاه‌های روستایی به مثابه امکانات جریان‌های فضایی و بخشی نگریسته شده که در تحولات اجتماعی در دو سوی این جریان اثرگذار است (Tacoli, 1998 & Douglass, 2017). بنابراین، بهره‌گیری مناسب از ظرفیت جریان‌های فضایی باعث توازن و تعادل میان شهر و روستا در درون سازمان فضایی ناحیه‌ای و منطقه‌ای خواهد شد. به این دلیل برنامه‌ریزان روستایی و شهری گرایش زیادی در راستای از میان برداشتن شکاف بین این دو کانون در برنامه‌ریزی‌های توسعه در سطوح گوناگون همچون سطوح ناحیه‌ای و منطقه‌ای داشته‌اند (Douglass, 1998; Friedmann, 2004).

بر این مبنای آن‌ها در پی سیاست‌هایی هستند که از جریان‌های فضایی روستایی - شهری در راستای تحولات اجتماعی سکونتگاه‌ها بهره‌گیرند. جدا انگاری برنامه‌ریزی‌های توسعه شهری و روستایی و گاهی متضاد از هم و حاکمیت طولانی مدت نگرش‌های بخشی و قطب رشدی، چالش‌های پرشماری در راستای تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی در کشورهای در حال توسعه همچون ایران ایجاد کرده است. برای تعدیل چنین چالش‌هایی و پرهیز از از هم گسیختگی روابط فضایی و اجتماعی و مناسبات شهری و روستا، جریان‌های فضایی روستایی - شهری در چارچوب راهبرد شبکه منطقه‌ای در چند دهه گذشته از ابعاد گوناگون مورد توجه قرار گرفته است. ولی، هنگامی جریان‌های فضایی روستایی - شهری می‌توانند به شکلی متناسب و سازگار در روند تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی اثرگذار باشند که از ظرفیت و امکانات آشکار و پنهان جریان‌های فضایی در راستای تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی بهره‌گیری شود (Douglass, 1998; Shafieisabet & Mirvahedi, 2021).

بدین ترتیب، کم‌توجهی به جریان فضایی باعث بهره‌گیری نامناسب از ابعاد اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی شده؛ و بسیاری از زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی، امکانات اجتماعی مردم، فرصت‌ها، امکانات و خدمات را با چالش مواجه می‌سازد. در ناحیه مورد مطالعه هم دوگانه انگاری در برنامه‌ریزی شهری و روستایی و نادیده انگاشتن امکانات جریان‌های فضایی روستایی - شهری افزون بر ایجاد نارسایی در ایجاد مشارکت روستاییان، زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی، امکانات اجتماعی مردم، فرصت‌ها، امکانات و خدمات را هم در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان دماوند در پی داشته است. بنابراین، واکاوی اثرگذاری جریان‌های فضایی روستایی - شهری بر تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی پرشماری است که پاسخ آن را در درون نواحی و مناطق جغرافیایی می

توان واریسی کرد. با این آرمان، این پژوهش در پی شناسایی جریان‌های فضایی روستایی - شهری و شناسایی میزان اثرگذاری آن بر تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان دماوند در ابعادی گوناگون آن پرداخته است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بررسی تحولات اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی با تاکید بر جریان‌های فضایی از رویکردهایی است که می‌توان در متون توسعه مشاهده کرد. در همین راستا میتوان به راهبرد شبکه منطقه‌ای و پیوندهای روستایی - شهری «مایک داگلاس»^۱ اشاره کرد. این دیدگاه در پی بکارگیری پتانسیل‌های توسعه روستایی - شهری و ایجاد جریان‌های فضایی در فرایند برنامه‌ریزی است. برپایه بنیان‌های نظری راهبرد شبکه منطقه‌ای و پیوندهای روستایی - شهری، کارکرد و نقش شهرها در بیشتر مناطق روستایی، متأثر از جریان‌های فضایی دوسویه میان این دو هست. براین مبنا، تعاملات روستایی - شهری بایسته است به شکل دوسویه و در راستای کامل نمودن یکدیگر در برنامه‌ریزی‌ها در نظر گرفته شود. به سخن دیگر، برای هر نقش شهر، یک نقش بایسته بر دوش روستاهای پیرامونی در برنامه‌ریزی گذاشته شود. ساختار و سازه‌های مفهومی نظریه شبکه منطقه‌ای در بردارنده جریان‌های فضایی همچون اتصال و تعامل زنجیروار فضایی جریان مردم، کالا، پول و سرمایه، اطلاعات، و پسماند است. همچنین، جریان‌های بخشی به مثابه یکی دیگر از ساختار مفهومی این نظریه دربرگیرنده اتصال زنجیره‌وار بخش‌های اجتماعی - اقتصادی در هر منطقه و ناحیه است (Douglass, 1998). در واقع، وجود جریان‌ها بین شهر و روستا است که منجر به شاخص پیوند اجتماعی بین شهر و روستا می‌گردند. بر این اساس شکلگیری بعد اجتماعی متأثر از جریان‌های دوسویه و مهاجرت روستاییان برای دسترسی به رفاه به دنبال آن مشارکت روستاییان و زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی، امکانات اجتماعی مردم و در مجموع پیوندهای اجتماعی روستایی - شهری است. (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۳) در ادامه کم توجهی به جریان‌های دوسویه روستایی - شهری در برنامه‌ریزی‌ها موجب شده است فرآیندهای توسعه بیشترین تمرکز را تنها بر گره‌های شهری و بدون توجه به نواحی روستایی قرار دهد. به گونه‌ای که شیوه برنامه‌ریزی بر بنیان مدل قطب رشد قرار گیرد که بر نقش گره‌ها یا کانون‌های شهری به‌عنوان بازیگران اصلی توسعه پافشاری کرده است. در رهیافت قطب رشد و برنامه‌ریزی بخشی بالا به پایین، فضاها و ناحیه‌ای و منطقه‌ای قطبی شده؛ و بنابراین اثرگذاری ناسازگار در بعد اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی بر جای گذاشته است. درحالی‌که نظریه پیوندها و جریان‌های روستایی - شهری پافشاری بر نظام برنامه‌ریزی غیرمتمرکز با یکپارچگی و مشارکت چندبخشی (بین بخشی) و فعالیت‌های روستا - شهری در سطح محلی دارد (Douglass, 1998; Shafieisabet & Mirvahedi, 2021). وجود جریان‌های روستایی - شهری که میان روستاهای پیرامونی و نقاط شهری شکل گرفته، می‌تواند به مثابه یک عامل بنیادین سرچشمه بسیاری از تحولات اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی و شهری شود (Tacoli, 2004; Muloi et al., 2022).

¹ Mike Douglass, 1998

جریان‌های روستایی - شهری بر تحول اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی اثرگذار است. چون‌که به لحاظ جمعیتی بیشتر خانواده‌های روستایی به شهر مهاجرت می‌کنند و در این زمینه تبادل جمعیتی نیز مشاهده می‌شود. نیروی کار ناشی از نیاز نیروی انسانی در مراکز شهری باعث مهاجرت بسیار زیاد نیروهای غیرماهر و نیمه ماهر روستایی می‌شود. این موضوع باعث روند افزایشی جمعیت در شهرها و روند کاهشی در روستاها شده است. افزون بر این، روند بازگشت روستاییان مهاجر به شهرها، به سوی روستاهای شان و توسعه ساخت و سازهای خانه دوم در روستاهای زادگاهی خود موجب تغییر در شکل و ساختار مسکن در روستاها که برگرفته از شهر بوده، می‌شوند. به گونه ای که روستاها از ساختار و ظاهر ساختمان‌ها در شهرها الگوبرداری کرده و همین موضوع باعث شده با دگرگونی بسیاری از لحاظ کالبدی در روستاها و خارج شدن از حالت بکر و روستایی مواجه شویم. بنابراین، تحول گسترده ای در بعد و کارکردهای گوناگون اجتماعی ایجاد می‌شود (Tostensen, 2004; افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰). در این راستا «کامیر» باوردارد: جریان‌های فضایی روستایی - شهری باعث تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی شده و به عبارتی بر بعد اجتماعی بسیار اثرگذار است (Kammeier, 2003). بنابراین، شناخت صحیح جریان‌های فضایی میان محیط‌های روستایی و شهری هم می‌تواند به تغییر ساختاری و کارکردی روابط و مناسبات موجود میان آن‌ها و در پی آن برقرار کردن پیوند متناسب، یاری رساند. از این رو شناخت و تحلیل ساختار و کارکرد اجتماعی سکونتگاه‌ها و نواحی روستایی و سرانجام کوشش در راستای ساماندهی ساختاری و عملکردی و بهبودبخشی به روابط و مناسبات حاکم بر آن‌ها از امور بنیادین است که بدون توجه به آن زمینه سازی مناسب برای بهبود بخشی جریان‌های فضایی و بخشی و در نهایت تحول اجتماعی کونتگاه‌های روستایی امکان‌پذیر نیست (سعیدی، ۱۳۹۰).

در این راستا بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام شده در زمینه اثرگذاری جریان‌های روستایی - شهری و تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی نشانگر وجود برخی مطالعات داخلی و خارجی است که در ادامه به مرور خلاصه نتایج آنها پرداخته می‌شود:

جریان‌ها روستایی - شهری با توجه به روابطی که بین شهر و روستا ایجاد میکند، می‌تواند نقش برجسته‌ای در شکل‌گیری و گسترش بازارچه‌های هفتگی یا مراکز خدمات تجاری در سکونتگاه‌های روستایی در پی داشته باشد که بر بعد اجتماعی اثرگذار بوده و سرانجام تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی را می‌تواند در پی داشته باشد. (شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸). هر نظام فضایی، از جمله سکونتگاه‌های روستایی، نه تنها تحت تاثیر نیروها و روندهای درونی جاری در محیط خود هستند، بلکه از نیروها و روندهای بیرونی هم به شیوه‌های گوناگون تاثیر می‌پذیرند. این گونه تعامل نیروهای درونی و بیرونی از قانونمندی‌های حاکم بر همه انواع نظام‌ها به شمار می‌رود. افزون بر آن عوامل و نیروهای درونی و بیرونی که در ایجاد جریان‌های روستایی - شهری بسیار اثرگذار هستند؛ می‌توانند در بستر زمان به شکلی در روند تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی اثرگذار باشند. (Douglass, 1998; سعیدی، ۱۳۹۰). از سویی، وجود شرایطی همچون نبود توسعه فعالیت‌های اقتصادی کشاورزی و غیرکشاورزی و کاهش فرصت‌های شغلی در روستاها؛ و از سوی دیگر، نبود حمایت از بهره برداران

خرد و دهقانی می‌تواند باعث شود از توانمندی محیط روستاها، توانایی و مهارت‌های روستاییان علی‌رغم وجود ظرفیت‌های فراوان طبیعی، اجتماعی و اقتصادی به شکل مناسب بهره‌گیری نشود. این مقوله باعث از بین رفتن انگیزه در فعالیت‌های اقتصادی در روستاها و گرایش روستاییان به بیرون از روستا و سرانجام مهاجرت روستاییان به شهر و در پی آن کاهش جمعیت در روستاها و افزایش جمعیت در شهرها شود. این افزایش جمعیت شهرها و متروکه شدن روستاها می‌تواند باعث کاهش جریان‌های روستایی - شهری شده و اثرات ناسازگار در تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی داشته باشد (شفیعی ثابت، ۱۳۹۲). در مجموع وجود روابط و تعاملات گسترده و گوناگون روستایی - شهری به شکل جریان جمعیت، کالا، سرمایه، اطلاعات، نوآوری و عقاید، اثرات مهمی بر سکونتگاه‌های روستایی می‌گذارد. بسیاری از تحولاتی که در شهرها و روستاها پدید می‌آید، پی‌آیند میزان و چگونگی این تعاملاتی است که بین این فضاها وجود دارد. بنابراین، این تعاملات و روابطی که میان شهر و روستا برقرار است، می‌تواند باعث ایجاد جریان‌های روستایی - شهری و سپس تحولاتی اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی شود (افراخته و همکاران، ۱۳۹۳).

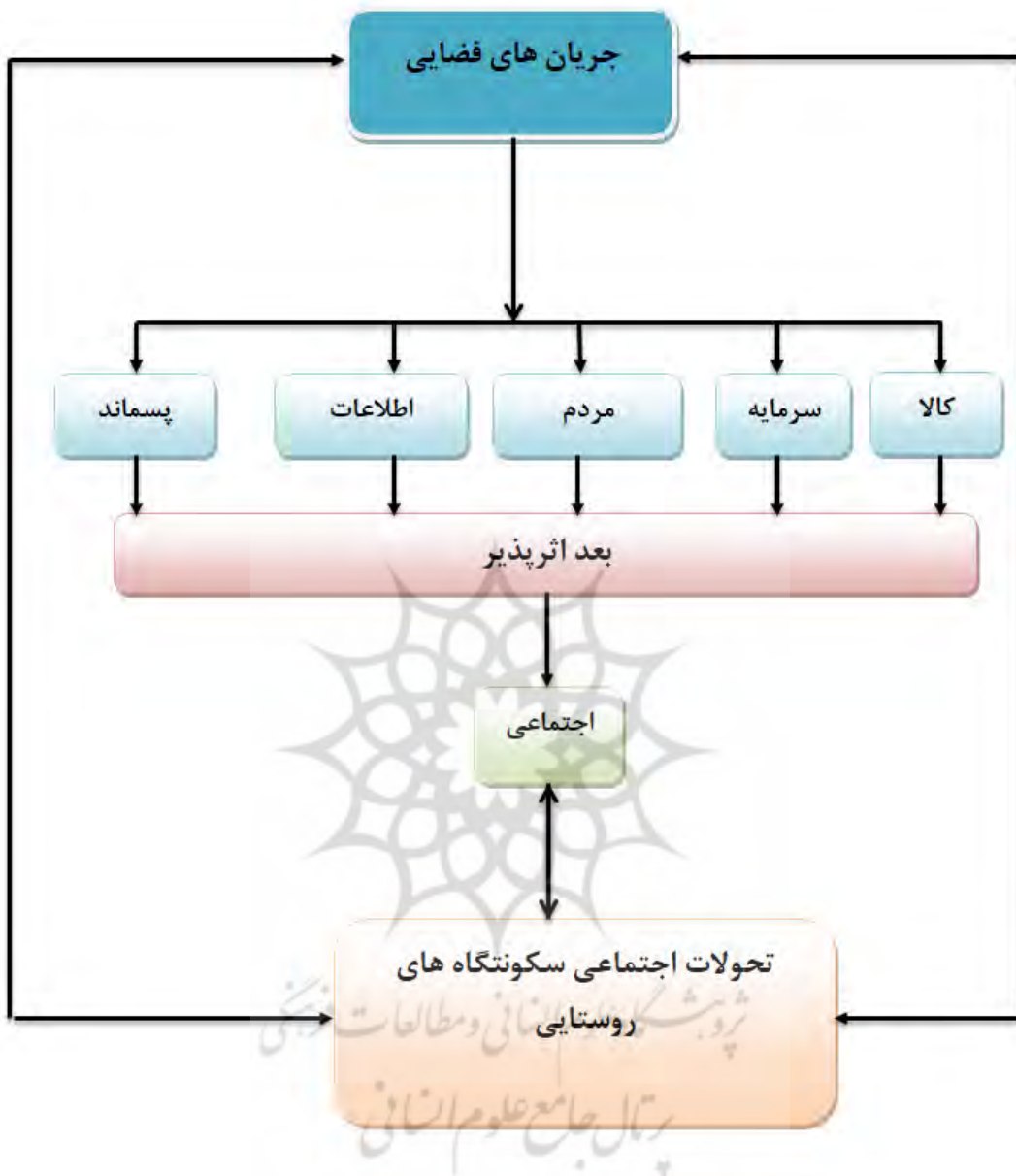
علاوه بر آن عواملی همچون اقلیم مناسب نیز می‌تواند برای ایجاد جریان‌های روستایی - شهری اثرگذار است؛ و بر بعد اجتماعی نیز تاثیرگذار باشد. چون که اقلیم مناسب می‌تواند باعث جذب جمعیت و در پی آن باعث ایجاد جریان مردم، کالا، خدمات، سرمایه، و پسماند میان روستا و شهر شود. ولی این افزایش جمعیت از سویی باعث برون‌ریزی جمعیت به زمین‌ها و روستاهای اطراف شده و سرانجام می‌تواند بر ایجاد و گسترش جریان‌های بخشی و فضایی اثر گذار بوده و بر تحول اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی هم اثر گذارند. (شفیعی ثابت، دوستی، قربانی، ۱۳۹۵). همانطور که گفته شد جریان‌های روستایی - شهری باعث ایجاد تحولات اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی می‌شوند. بر این مبنا، بسیاری از بنگاه‌های نوین خدمات و رفاه در اطراف شهر و مناطق روستایی استقرار می‌یابند و فعالیت‌های تفرجگاهی که اساساً بسیاری از آن‌ها ویژه طبقه متوسط و بالای شهری است، را ایجاد می‌کنند؛ که مهمترین بخش فعالیت‌های اجتماعی در روستاهای اطراف شهر هستند. اثرات در حال رشد شهرها می‌تواند بر مالکیت و کاربری زمین، بهبود زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی روستاییان، بهبود امکانات اجتماعی مردم، کیفیت بالا زندگی به دلیل وجود فرصت‌ها، امکانات و خدمات در نواحی روستایی اطرافشان اثرات قابل توجهی را به همراه داشته باشد. به گونه‌ای که می‌تواند باعث پیشرفت معیشت روستاییان ساکن می‌شود. این امر از یک سو می‌تواند چرخه‌های مثبت از تعاملات دوسویه را میان این نواحی برقرار سازد. از سوی دیگر می‌تواند باعث بهبود معیشت روستاییان شده و باعث جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهر و بهبود جریان‌های روستایی - شهری شود (رحمانی، شفیعی ثابت و مزارزهی، ۱۳۹۸).

در کشورهای گوناگون، توجه به جریان‌های روستایی - شهری و در پی آن وجود سیاست‌های یکپارچه روستا - شهری کمک چشمگیری به توانمندسازی روستاییان و کشاورزان کرده است. در تحلیل پیوندهای روستایی - شهری در کشورهای گوناگون، یکی از عوامل بنیادین توجه به ظرفیت پیوندهای روستایی - شهری و افزایش توانمندی روستاییان و کشاورزان است. اگر جریان‌های روستایی - شهری تقویت و در یک فرآیند مناسب هدایت شوند،

روستاییان را در ابعاد گوناگون توانمند می‌سازد. در همین راستا، ایجاد ظرفیت های فضایی نیز و تقویت آن در ایجاد جریان های مستقیم مانند بهبود امنیت اجتماعی، فعالیت های فرهنگی و هنری، مشارکت غیرمستقیم در روستا می تواند مورد توجه قرار گیرد. در ادامه وجود همین جریان ها می تواند مهارت های اجتماعی روستاییان را افزایش دهد و باعث توانمندسازی روستاییان برای دستیابی به فرصت ها و پتانسیل های توسعه اجتماعی گردد (Shafieisabet and Mirvahedi, 2021). در مجموع جریان های فضایی بر اساس دیدگاه شبکه منطقه ای و پیوندهای روستایی - شهری در تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی در ابعاد تاثیرگذار هستند. بر همین مبنا میزان و نوع مثبت یا منفی تاثیرگذاری جریان های فضایی بر تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی، متناسب با عواملی همچون ظرفیت های محیط طبیعی و منابع پایه، نظام فضایی سکونتگاهی، محیط انسان ساخت روابط اجتماعی و فرهنگی، اقتصاد ملی و نظام های تولید محلی، گوناگون است (شفیعی ثابت و اسماعیل زاده ۱۳۹۲).

وارسی ادبیات و پیشینه تحقیق آشکار ساخت وجود جریان های فضایی و بخشی و تاثیر آن بر تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی پریشی است که پاسخ آن را در هر ناحیه جغرافیایی با توجه به پایین بودن امکانات اجتماعی و رفاهی مردم در کانون های روستایی جستجو کرد. به سخن دیگر، با وجود این که جریان های روستایی - شهری از ظرفیت های پرشمار اجتماعی برای تحول آفرینی فضایی در سکونتگاه های روستایی برخوردار است، ولی هنوز بسیاری از ظرفیت های آن برای برنامه ریزی و تحول روستایی نادیده انگاشته شده است. بنابراین، تحلیل و واکاوی جریان های روستایی - شهری کمک فراوانی به برنامه ریزان شهری و روستایی و بهره گیری مناسب از این ظرفیت ها در ناحیه مورد مطالعه خواهد کرد. از آنجا که این پژوهش تحلیل ظرفیت ها را بر مبنای مدل معادلات ساختاری انجام می دهد، همچنین، شاخص ها و گویه های نوینی را با توجه به ویژگی روستاهای شهرستان دماوند و بر مبنای مشاهدات میدانی ارایه و تجزیه و تحلیل می نماید. بنابراین، در انباشتگی علمی در این راستا و اثر روابط علمی میان پژوهشگران در این راستار هم اثرگذار بوده و شیوه نوینی در واکاوی موضوع در این راستا در ناحیه مورد مطالعه ارایه می نماید.

تصویر ۱. چارچوب مفهومی جریان های فضایی روستایی - شهری و تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی (مأخذ: واکاوی بر مبنای ادبیات و پیشینه موضوع، ۱۴۰۰)

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نگاه روش روش توصیفی - تحلیلی است. جمع آوری اطلاعات به دو شیوه کتابخانه ای و میدانی صورت گرفته است. بعلاوه، برای جمع آوری داده های میدانی در ارتباط با شاخص ها، گویه ها و سنجه های مؤلفه اثرگذار متغیر مستقل (جریان های روستایی - شهری) و متغیرهای اثرپذیر (تحول اجتماعی سکونتگاه های روستایی) از روش پیمایش میدانی استفاده شد. جامعه آماری پژوهش ۸۳ روستای شهرستان دماوند

بر مبنای سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران است. این روستاها در محدوده ۲ بخش مرکزی و رودهن و ۵ دهستان استقرار دارند. با توجه به همگنی ناحیه مورد مطالعه، امکانات و محدودیت تحقیق در گام اول، با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی و تصادفی ساده تعداد ۲۹ روستا به عنوان نمونه تصادفی براساس قضیه حد مرکزی (Kothari, 2009) انتخاب شدند. در گام دوم، برای برآورد حجم نمونه از فرمول محاسبه حجم نمونه کوکران بهره گرفته شد. بر این مبنای سطح اطمینان ۹۵ درصد، دقت احتمالی ۵ درصد و پیش برآورد واریانس ۲۵ صدم و با حجم جامعه آماری ۳۹۰۱ خانوار در ۳۰ روستای نمونه تصادفی حجم نمونه معادل ۳۷۰ خانوار تعیین شد. در گام سوم، از بین روستاهای نمونه با توزیع متعادل و متناسب با تعداد خانوارهای روستایی حجم نمونه تعیین شد (جدول ۱)، و پرسشنامه‌ها در میان روستاهای نمونه توزیع، تکمیل و گردآوری شد.

جدول (۱): حجم نمونه برآورد شده از روستاهای مورد مطالعه در بخش مرکزی شهرستان دماوند

نام روستای نمونه	تعداد خانوار	تعداد حجم نمونه	نام روستای نمونه	تعداد خانوار	تعداد حجم نمونه
دهنار	۹۱	۹	محمودیه	۱۰	۵
یهر	۶۳	۶	وادان	۳۹۳	۳۰
رودافشان	۱۹	۵	اتابک شمس اولیاء	۱۴	۵
سربندان	۸۲۳	۶۳	ساداتمحل	۴۳۶	۳۴
مقانک	۳۷	۵	هراردشت	۱۸	۵
ائینه ورزان	۳۳۸	۳۰	اردینه	۱۳۵	۱۳
کالدشت ترقی	۱۲	۵	جورد	۲۱۲	۲۰
حصاریالا	۱۴۴	۱۴	وسکاره	۱۳۰	۱۲
اوزن دره	۸	۵	گل‌اهک	۱۳۹	۱۳
مراء	۳۵۹	۲۹	چشمه‌ها	۳۷	۵
خرم‌ده	۶۹	۷	خورین	۳۷	۵
زره در	۳۵	۵	عباس‌آباد	۲۷	۵
لومان	۱۱۷	۱۱	نوده	۴۲	۵
وردانه	۹۰	۹	یلقان دره	۳۳	۵
بولان	۳۳	۵			
جمع کل				۳۹۰۱	۳۷۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق براساس سرشماری مرکز آمار، سال ۱۳۹۵

شاخص‌ها و متغیرهای تحقیق بر مبنای واکاوی ادبیات و پیشینه موضوع همچنین شرایط ناحیه مورد مطالعه و با استفاده از پیمایش میدانی شناسایی شده و تحلیل و بررسی شد. پایایی شاخص اجتماعی معادل ۰/۸۲۳ محاسبه شد. همچنین، جریان فناوری و اطلاعات، مردم کالا و خدمات، پسماند، و سرمایه به ترتیب برابر ۰/۸۹۳، ۰/۸۸۸، ۰/۸۶۵، ۰/۸۴۲ و ۰/۸۶۶ محاسبه شد که در هر دو گروه متغیرهای مستقل و وابسته از پایایی مناسبی برخوردار هستند. برای سنجش روایی (اعتبار)، با استفاده از روایی صوری، نظرات کارشناسان و متخصصان دانشگاهی در دانشگاه شهید بهشتی در ارتباط با موضوع مورد بررسی استفاده می‌شود. برای تبیین و تحلیل داده‌ها از روش‌های

آمار توصیفی، برای تجزیه و تحلیل و تبیین شاخص های مولفه اثرگذار و اثر پذیر (جدول ۲، ۳)، و جریان آن از مدل معادلات ساختاری بهره گرفته شد.

جدول ۲: مؤلفه اثرگذار، شاخص ها و گویه های پژوهش

نویسندگان	گویه ها	شاخص جریان ها
Tacoli, 2004; Douglass, 1998 ۲۰۲۱ Shafieisabet and Mirvahedi, شفیعی ثابت و براتی طرفی، ۱۳۸۸؛ سعیدی ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛ شفیع ثابت و اسماعیل زاده، ۱۳۹۲؛ افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛ شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمانی، شفیع ثابت و مزارزی، ۱۳۹۸؛	مراجعه شهری ها به روستا برای خرید محصولات کشاورزی	جریان کالا - خدمات
	مراجعه روستایی ها به شهر برای خرید و دسترسی به امکانات بیشتر	
	مراجعه به شهر برای تأمین نهاده های کشاورزی	
	مراجعه به شهر برای تأمین مواد اولیه واحد تولیدی	
	مراجعه به شهر برای خدمات درمانی و بهداشتی بیشتر	
	مراجعه به شهر برای خدمات آموزشی و فرهنگی بیشتر	
Tacoli, 2004; Douglass, 1998 ۲۰۲۱ Shafieisabet and Mirvahedi, شفیعی ثابت و براتی طرفی، ۱۳۸۸؛ سعیدی ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛ افراخته و همکاران ۱۳۹۳؛	خرید زمین توسط شهری ها در روستاها	سرمایه
	سرمایه گذاری شهری ها در روستاها در زمینه کشاورزی	
	سرمایه گذاری شهری ها در روستاها در زمینه صنعتی	
	سرمایه گذاری شهری ها در روستاها در زمینه فعالیت های کارگاهی	
Tacoli, 2004; Douglass, 1998 شفیعی ثابت و براتی طرفی، ۱۳۸۸؛ سعیدی ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛ افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛ شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمانی و همکاران، ۱۳۹۸؛	مراجعه روستائیان به شهر برای تملک خانه	مردم
	مراجعات شهریان به روستا و تغییر کاربری اراضی در روستا	
	مراجعات شهریان به روستا برای کشاورزی و رفع مواد اولیه تولید	
	مراجعات روستائیان به شهر برای کسب درآمد	
	مراجعات شهریان به روستا برای بهره گیری از خدمات روستایی	
	مراجعات روستائیان به شهر برای بهره گیری از خدمات شهری	
Tacoli, 2004; Douglass, 1998 ۲۰۲۱ Shafieisabet and Mirvahedi, شفیعی ثابت و براتی طرفی، ۱۳۸۸؛ سعیدی ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛	وضعیت پسماندهای روستایی ناشی از فعالیت های صنعتی	پسماند
	وضعیت آلودگی منابع زمین ناشی از فاضلاب شهری	
	وضعیت آلودگی منابع زمین، ناشی از استقرار صنایع شهری	
; Tacoli, 2004; Douglass, 1998) ۲۰۲۱ Shafieisabet and Mirvahedi, شفیعی ثابت و براتی طرفی، ۱۳۸۸؛ سعیدی ۱۳۹۰؛ شفیع ثابت، ۱۳۹۲؛ شفیع ثابت و اسماعیل زاده، ۱۳۹۲؛ افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛ شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمانی، شفیع ثابت و مزارزی، ۱۳۹۸؛	شکل گیری و گسترش ارتباطات روستایی - شهری	فناوری و اطلاعات
	آموزش های کشاورزی و غیر کشاورزی	
	بالابردن آگاهی و اطلاعات مردم در زمینه اجتماعی و اقتصادی	
	گسترش فضای مجازی و شکل گیری بازاریابی شبکه ای	
	گسترش ارتباطات برای دسترسی آسان در تولید و بازار رسانی محصولات کشاورزی و غیر کشاورزی	
	دسترسی آسان به بخشنامه ها و قوانین دولتی و بانکی، و دریافت	

مأخذ: واکاوی بر اساس ادبیات و پیشینه پژوهش، نظرات کارشناسان، ۱۳۹۹

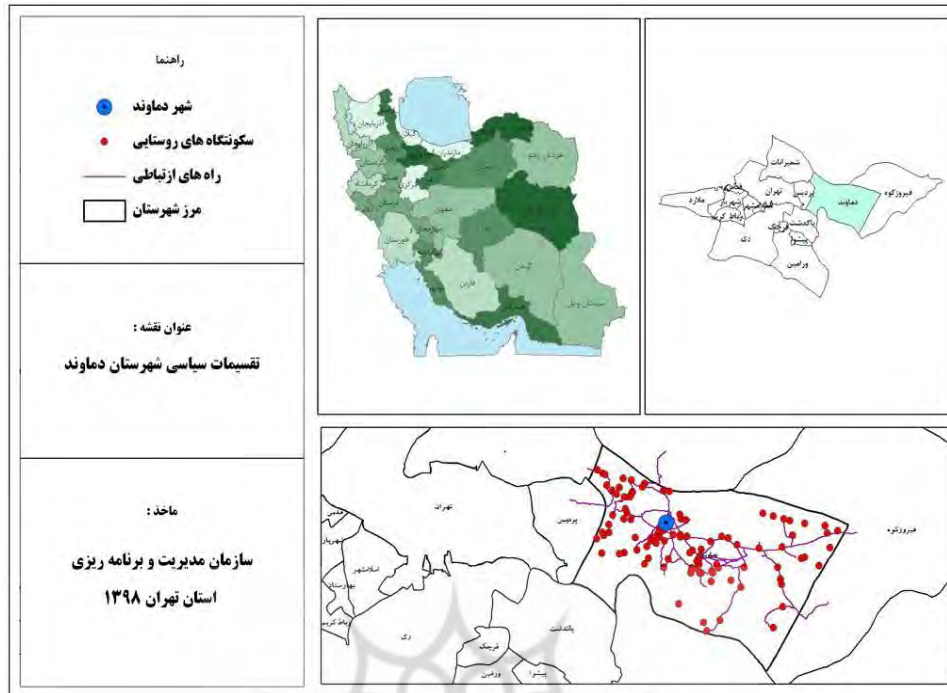
جدول ۳: مؤلفه اثرپذیر، شاخص‌ها و گویه‌های پژوهش

نویسندگان	گویه‌ها	ابعاد تحول سکونتگاه‌های پیراشهری
Tacoli, 2004; Douglass, 1998 شفیعی ثابت و براتی طرقی، ۱۳۸۸؛ سعیدی، ۱۳۹۰؛ شفیعی ثابت، ۱۳۹۲؛ شفیعی ثابت و اسماعیل زاده، ۱۳۹۲؛ افراخته و همکاران، ۱۳۹۳؛ شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۵؛ رحمانی و همکاران، ۱۳۹۸	بهبود امنیت اجتماعی روستایی	اجتماعی - فرهنگی
	بهبود فعالیت‌های فرهنگی و هنری	
	بهبود زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی روستاییان	
	بهبود امکانات اجتماعی مردم	
	کیفیت بالا زندگی به دلیل وجود فرصت‌ها، امکانات و خدمات	
	افزایش کیفیت اشتغال و درآمدزایی	
	تغییر کالبدی مسکن روستایی	
	جذب جمعیت روستایی در روستا	
	نبود مهاجرت روستایی	
	تغییر جمعیت	
	مهاجرت روستاییان برای دسترسی به رفاه	
بهبود مشارکت روستاییان (مشارکت جمعی) در انجام کارهای روستا		

مأخذ: واکاوی بر اساس مبانی نظری، ادبیات و پیشینه پژوهش، نظرات کارشناسان، ۱۳۹۹

ناحیه مورد مطالعه

شهرستان دماوند، ناحیه‌ای سرسبز و خرم است که نام اسطوره‌ای کوه دماوند را با خود به همراه دارد. استقرار این ناحیه در نزدیکی تهران اهمیت جریان‌های فضایی روستایی - شهری این گستره جغرافیایی را دو چندان کرده است. اعتدال کم نظیر آب و هوا، تنوع آب و هوایی ناحیه دماوند هر ساله عده زیادی گردشگر و مهاجر را از مناطق دوردست کشور به سکونتگاه‌های این شهرستان جلب می‌کند. شهرستان دماوند در ناحیه‌ای به وسعت ۲۸۰۰ کیلومتر مربع از شمال به استان مازندران، از مشرق به فیروزکوه، از جنوب به گرمسار و ورامین، و از غرب به لواسانات شمیران و تهران همسایه وهم مرز است. از نظر جغرافیایی دماوند در جنوب سلسله جبال مرکزی البرز در قسمت شمال شرقی استان تهران استقرار دارد. این شهرستان در بردارنده ۵ شهر و ۸۳ روستای دارای سکنه است (شکل ۲).

شکل ۲: موقعیت شهرستان دماوند در استان تهران

یافته های پژوهش

ویژگی داده های جمعیتی روستاهای مورد بررسی در ناحیه مورد مطالعه

از ۳۷۰ پرسشنامه تکمیل شده توسط روستاییان، ۴۹/۲ درصد از پاسخ دهندگان مرد و حدود ۵۰/۸ درصد زن بودند. بر اساس اطلاعات به دست آمده ۱۸/۶ درصد مجرد و ۷۸/۱ درصد متاهل بوده اند. همچنین ۸/۶ درصد از پاسخ دهندگان در حد خواندن و نوشتن، ۷ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۰/۳ درصد راهنمایی، ۳۴ درصد دبیرستان و دیپلم، ۳۱/۴ درصد دارای لیسانس، ۸/۶ درصد دارای مدرک فوق لیسانس بوده اند. بر اساس اطلاعات به دست آمده، از بین سه گروه سنی ۴۳/۵ درصد زیر ۳۵ سال، ۲۴/۵ درصد در گروه سنی ۳۶ تا ۴۶ سال، ۱۹/۴ درصد در گروه سنی ۴۷ تا ۵۷ سال، ۹/۷ درصد در گروه سنی ۵۸ تا ۶۸ سال، ۲/۱ درصد افراد بالای ۶۸ سال بوده اند.

بررسی نرمال بودن متغیرها

قبل از هر تحلیل بر روی داده ها باید از نرمال بودن داده ها نیز مطمئن شویم تا بتوانیم سایر تحلیل ها و آزمون های پارامتریک را بر روی آن انجام داد. هنگام بررسی نرمال بودن داده ها ما فرض صفر مبتنی بر اینکه توزیع داده ها نرمال است را در سطح خطای ۵ درصد تست می کنیم. بنابراین اگر آماره آزمون بزرگتر مساوی ۰/۰۵ به دست آید، در این صورت توزیع داده ها نرمال خواهد بود. نرمال بودن داده ها بوسیله آزمون شاپیرو-ویلک یا آزمون کولموگروف-اسمیرنوف بررسی می شود. آزمون کولموگروف-اسمیرنوف ($K-S$) علاوه بر توجه به توزیع فراوانی های مشاهده شده، توزیع تراکمی نمونه آماری را با یک مقدار معین مقایسه می کند. بنابراین، داده های آماری در

ارتباط با شاخص‌های مقوله اثرگذار و اثرپذیر غیرنرمال است (جدول ۴). بنابراین، داده‌های آماری در ارتباط با شاخص‌های مقوله اثرگذار و اثرپذیر غیرنرمال است.

جدول شماره ۴. آزمون کولموگروف-اسمیرنوف (K-S) جریانها و تحول اجتماعی

جریان ها	جریان کالا	جریان سرمایه	جریان مردم	جریان اطلاعات	جریان پسماند	کل جریان
میانگین	۳/۹۷	۳/۹۱	۳/۹۶	۴/۳۹	۳/۶۹	۳/۷۸
Z	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۴	۰/۰۰۵	۰/۰۰۰
Sig.	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
بعد	اجتماعی-فرهنگی					
میانگین	۳/۸۸					
Z	۰/۰۰۴					
Sig.	۰/۰۰۰					

مأخذ: یافته‌های تحقیق

در این پژوهش از آزمون‌های کندال تائوبی اثرگذاری جریان‌های روستایی-شهری بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی (شهرستان دماوند) بهره گرفته شد. این پژوهش بیان میکند که جریان‌ات فضایی میتوانند با اثرگذاری بر بعد اقتصادی در تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی نقش موثر داشته باشند و در همین راستا جهت بررسی وضعیت اثرگذاری جریان‌های روستایی-شهری بر تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مقادیر آزمون کندال تائوبی استفاده شده است.

ارزیابی جریان‌ها بر بعد اجتماعی-فرهنگی

رابطه بین جریان‌ها با بعد اجتماعی-فرهنگی در جدول ۵ نشان داده شده است. نتایج حاصل از آزمون کندال تائوبی با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و ضرایب همبستگی ۰/۴۱۲، نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین جریان‌ها با بعد اجتماعی-فرهنگی در سطح روستاهای مورد مطالعه وجود دارد. این رابطه‌ها در سطح معناداری ۵ درصد و از نوع مثبت بوده به عبارتی دیگر، ضریب اطمینان برقراری این روابط در حدود ۹۵ درصد است.

میزان شدت رابطه بین این متغیرها در سطح متوسط ارزیابی می‌شود. این وضعیت در حالی است که همه‌ی جریان‌ها دارای رابطه معنی‌دار با بعد اجتماعی-فرهنگی هستند.

جدول شماره ۵ . رابطه جریان‌ها با بعد اجتماعی-فرهنگی

رابطه	آزمون کندال تاثوبی		بعد	جریان
	ضریب همبستگی	سطح معناداری		
دارد	۰/۲۲۱	۰/۰۰۰	اجتماعی-فرهنگی	کالا-خدمات
دارد	۰/۲۱۶	۰/۰۰۰		سرمایه
دارد	۰/۵۹۰	۰/۰۰۰		مردم
دارد	۰/۳۴۳	۰/۰۰۰		پسماند
دارد	۰/۴۱۲	۰/۰۰۰		اطلاعات-فناوری

مأخذ: یافته‌های تحقیق

ارزیابی کل جریان‌ها بر بعد اجتماعی

رابطه بین جریان‌ها با بعد اجتماعی در جدول نشان داده شده است. نتایج حاصل از آزمون کندال تاثوبی با سطح-معناداری ۰/۰۰۰ و ضرایب همبستگی، نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین جریان‌ها با بعد اجتماعی در سطح روستاهای مورد مطالعه وجود دارد. این رابطه در سطح معناداری ۵ درصد و از نوع مثبت بوده به عبارتی دیگر، ضریب اطمینان برقراری این رابطه در حدود ۹۵ درصد است.

جدول شماره ۶ . رابطه جریان‌ها با بعد اجتماعی

رابطه	آزمون کندال تاثوبی		بعد	جریان
	ضریب همبستگی	سطح معناداری		
دارد	۰/۲۷۱	۰/۰۰۰	اجتماعی-فرهنگی	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه گیری و بحث

جمع‌بندی حاصل از ادبیات و پژوهش‌های پیشین نشان داد که پیوندهای روستایی - شهری از ظرفیت‌های اجتماعی - اقتصادی و کالبدی - زیربنایی برخوردار است که باعث ایجاد جریان‌های فضایی همچون جریان کالا و خدمات ، مردم ، فناوری و اطلاعات ، سرمایه، پسماند بین شهر و روستا شود (Dougllass, 1998; Tacoli, 2003; Shafieisabet & Azhariyanfar, 2017; Tacoli, 2004; Muloi et al., 2022). این جریان‌ها می‌توانند سبب ایجاد تحولات اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی شوند (شفیعی ثابت و براتی طرفی، ۱۳۸۸)، (سعیدی، ۱۳۹۰)،

(شفیعی ثابت ۱۳۹۲)، (افراخته و همکاران، ۱۳۹۳)، (شفیعی ثابت، دوستی، قربانی، ۱۳۹۵)، (رحمانی، شفییعی ثابت و مزارزهی، ۱۳۹۸)، و (Shafieisabet and Mirvahedi, 2021). بنابراین جریان های روستایی - شهری بخش بنیادین از زندگی اجتماعی سکونتگاه های روستایی را تشکیل می دهد. چنان که در تحقیقات پیشین گفته شد نقطه مشترک همه آنها با پژوهش حاضر این است که اگر جریان میان روستا با شهر به شیوه مناسب و سازگار شکل گیرد باعث تحول اجتماعی سکونتگاه های روستایی می شود. به گونه ای که یافته های این پژوهش نشان داد جریان های روستایی - شهری با اثر گذاری بر بعد اجتماعی ناحیه مورد مطالعه باعث تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی میشود. این موضوع با یافته های شفییعی ثابت و براتی طرقي، (۱۳۸۸)، سعیدی، (۱۳۹۰)، شفییعی ثابت، (۱۳۹۲)، رحمانی، شفییعی ثابت و مزارزهی، (۱۳۹۸)، شفییعی ثابت و اسماعیل زاده (۱۳۹۲) همراستا است.

در همین رابطه، می توان به نتایج حاصل از آزمون کندال تائوبی در بخش رتبه بندی جریان ها در میزان تاثیر گذاری بر بعد اجتماعی اشاره کرد: جریان مردم با ۰/۵۹۰ ضریب همبستگی، رتبه اول تاثیر گذاری بر بعد اقتصادی سکونتگاه های روستایی را داراست. و به ترتیب اطلاعات - فناوری با ۰/۴۱۲ ضریب همبستگی رتبه دوم و جریان پسماند با ۰/۳۴۳ رتبه سوم و جریان کالا - خدمات با ۰/۲۲۱ رتبه چهارم و جریان سرمایه با ۰/۲۱۶ ضریب همبستگی رتبه پنجم را در تاثیر گذاری بر ابعاد تحول اجتماعی سکونتگاه های روستایی را به خود اختصاص می دهند. ولی، در مجموع میان جریان های فضایی همچون جریان مردم، کالا، خدمات، سرمایه گذاری، و اطلاعات بر تحولات اجتماعی سکونتگاه های روستایی رابطه مثبت و معنی داری مشاهده شده است. اثر گذاری بیشتر جریان مردم میان شهر و روستا در ناحیه مورد مطالعه که رتبه اول را به خود اختصاص داد، متأثر از جریان رفت و آمد روزانه روستاییان به شهر و گردشگران شهری به روستا است که بدین واسطه میتواند بر بعد اجتماعی (تغییر جمعیت) اثر چشمگیری داشته باشد. همچنین، گسترش فضاهای خانه دوم و باغ ویلاها در سکونتگاه های روستایی شهرستان دماوند در این زمینه اثر گذار بوده است. (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۸) افزون بر این، بهبود جریان ها از جمله جریان سرمایه گذاری شهری، بهبود امنیت و امکانات اجتماعی کالا و خدمات و بهبود فعالیت های فرهنگی و هنری، زیرساخت های اجتماعی و فرهنگی روستاییان

، کیفیت بالا زندگی به دلیل وجود فرصت ها، امکانات و خدمات و بهبود مشارکت روستاییان میتواند در نهایت تاثیر به سزایی بر بعد اجتماعی سکونتگاه های روستاهای این ناحیه، داشته باشد. چون که موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان دماوند به دلیل دارا بودن پتانسیل بسیار بالای اجتماعی - گردشگری و وجود گستره های بسیار بزرگ باغی، زراعی، آبی پروری و دامی می تواند از راه گسترش امکانات و زیرساخت ها، بهره گیری از ظرفیت جریان های روستایی - شهری را افزایش داده و زمینه را برای بهبود جریان فضایی فراهم سازد. این موضوع باعث جذب جمعیت روستایی در روستا و بهبود امنیت و امکانات اجتماعی کالا و خدمات و بهبود فعالیت های فرهنگی و هنری، زیرساخت های اجتماعی و فرهنگی روستاییان، کیفیت بالا زندگی به دلیل وجود فرصت ها، امکانات و خدمات و بهبود مشارکت روستاییان و در پی آن تحولات سازگار اجتماعی در این ناحیه خواهد شد.

منابع

- ۱) افتخاری، عبدالرضا ؛ بدری، سید علی؛ سجاسی قیداری، حمداالله (۱۳۹۰)، بنیان‌های نظریه‌ای برنامه‌ریزی کالبدی مناطق روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۲) افراخته، حسن، عزیزپور فرهاد، زمانی محدثه. (۱۳۹۳) پیوندهای کلانشهری و تحولات کالبدی- فضایی روستاهای پیرامون مطالعه موردی: دهستان محمدآباد کرج.
- ۳) بهرامی، سمیه ، خرازی قدیم، فرشته. (۱۳۹۸) بازآفرینی بافت‌های تاریخی با رویکرد گردشگری فرهنگی (موردی: محله فیض‌آباد شهر کرمانشاه). جغرافیا و روابط انسانی، ۱(۴)، ۱۳۶-۱۲۴.
- ۴) رحمانی ، بیژن ، شفییعی ثابت ، ناصر ، مزارزهی یعقوب . (۱۳۹۸) نقش جریانهای فضایی در تحولات اقتصادی سکونتگاههای روستایی (مورد: روستاهای پیرامونی شهر زاهدان) ، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۸(۲۹)، ۳۳-۵۰.
- ۵) سعیدی عباس (۱۳۹۰) . روابط و پیوندهای روستایی - شهری در ایران ، تهران ، انتشارات مهر مینو
- ۶) شفییعی ثابت، ناصر. (۱۳۹۲). اشتغال کشاورزی و غیر کشاورزی: چالش‌ها، فرصت‌ها و ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی در منطقه تهران و البرز. پژوهشهای دانش زمین، ۴(۱)، ۱۶-۱.
- ۷) شفییعی ثابت ، ناصر و براتی طرقي، ابوالقاسم (۱۳۸۸) . نقش بازارچه های هفتگی روستایی در تحولات اقتصادی روستاهای استان تهران. روستا و توسعه، ۱۲(۱)، ۲۹-۵۲.
- ۸) شفییعی ثابت ، ناصر و دوستی ، بهزاد و قربانی، معصومه (۱۳۹۵) ارزیابی میزان آسیب پذیری سکونتگاه های روستایی از پدیده خشکسالی با استفاده از مدل تصمیمگیری چند شاخصه کوپراس (مطالعه موردی: شهرستان دلفان. جغرافیای طبیعی، ۹(۳۱)، ۱۱۹-۱۳۴.
- ۹) شفییعی ثابت ، ناصر، اسماعیل‌زاده ، حسن. (۱۳۹۲). پیوندهای روستایی - شهری، شبکه بازارهای دوره‌ای و توسعه ناحیه‌ای (مورد مطالعه: سکونت‌گاه‌های پیرامونی کلانشهر تهران). آمایش سرزمین، ۱۱(۶)، ۲۸۳-۳۰۸.

۱۰) Douglass, M. (1998). A regional network strategy for reciprocal rural-urban linkages: an agenda for policy research with reference to Indonesia. *Third world planning review*, 20, 1-34.

۱۱) Friedmann, J. (2004). Strategic spatial planning and the longer range. *Planning Theory & Practice*, 5(1), 49-67.

۱۲) Friedmann, J., & Douglass, M. (1978). Agropolitian development: towards a new strategy for regional planning in Asia. In *Growth pole strategy and regional development policy* (pp. 163-192). Pergamon.

- ۱۳) Kammeier, D. H. (2003). *Rural-urban and sub-regional linkages in the Mekong region*. ADB. Bangkok, 9-22.
- ۱۴) Kothari, S. P., Shu, S., & Wysocki, P. D. (2009). *Do managers withhold bad news?* *Journal of accounting research*, 47(1), 241-276.
- ۱۵) Muloi, D. M., Wee, B. A., McClean, D. M., Ward, M. J., Pankhurst, L., Phan, H., & Fèvre, E. M. (2022). *Population genomics of Escherichia coli in livestock-keeping households across a rapidly developing urban landscape*. *Nature Microbiology*, 1-9.
- ۱۶) Shafieisabet, N., & Mirvahedi, N. (2021). *The role of rural–urban linkages in perceived environmental effects of farmers for participation in sustainable food security plans*. *Agriculture & Food Security*, 10(1), 1-26.
- ۱۷) Sabet, N. S., & Azharianfar, S. (2017). *Urban-rural reciprocal interaction potential to develop weekly markets and regional development in Iran*. *Habitat international*, 61, 31-44
- ۱۸) Tacoli, C. (2003). *Changing rural-urban in Mali, Nigeria, and Tanzania*, *Journal Environment and urbanization*. v.15 (1), p.13-24.
- ۱۹) Tacoli, C, Satterthwaite, D. (2004). *Rural-Urban Change, Boundary Problems and Environmental Burdens—Gordon McGranahan*.
- ۲۰) Tacoli, C, Mabala, R. (2010). *Exploring mobility and migration in the context of rural-urban linkages: why gender and generation matter*, *Journal Environment and Urbanization*, v.22 (2), 389-395.
- ۲۱) Tacoli, C. (2002). *Rural-Urban Interaction in Sub-Saharan Africa and Their Impact On livelihoods*, I.I.E.D, *Briefing Paper Series on Rural-Urban Interaction*, n.6, London.
- ۲۲) Tacoli, C. (1998). *Rural-urban interactions: a guide to the literature*. *Environment and urbanization*, 10(1), 147-166
- ۲۳) Tacoli, C. (2004). *Rural-urban linkages and pro-poor agricultural growth: An overview*. In *Prepared for OECD DAC POVNET Agriculture and Pro-Poor Growth Task Team Helsinki Workshop* (pp. 17-18).
- ۲۴) Tacoli, C, Agergaard, J. (2017). *Urbanization, rural transformations, and food systems: the role of small towns*. (P. 17)
- ۲۵) Tacoli, C. (2003). *"The Links between urban and rural development"* *Environment and urbanization Vol15 No1 published by SAGE* (pp.1-17).
- ۲۶) Tostensen, A. (2004). *Towards feasible social security systems in sub-Saharan Africa*. Chr. Michelsen Institute